

WiderScreen.fi 3/2005
6.3.2006

[\[takaisin\]](#)

Sillä se tulee millä
lähtikin

- Jukka Sihvonen:
Mediatajun paluu
{pistokkeen päässä}

Jussi Kaisjoki

Tulostettavat versiot

- [htm](#)
- [pdf](#)

Sillä se tulee millä lähtikin

Kun puhuu mediasta ja teknologiasta tänään, pitää varautua siihen, että huomiot hymyilyttävät huomenna. Edistykselle tuppaa käymään kuin sille avaruusajan nokialaiselle ensimmäisessä, sinänsä ajattomia aiheita mankeloineessa *Matrixissa*. Tässä mielessä *Mediatajun paluu* on perusteltu kartoitus. Jukka Sihvonen kirjoitti mediatajusta ensi kertaa kymmenisen vuotta sitten ja teki vaihtuneen vuosituhannen mediamaisemassa paluun määrittelemään, kehrittelemään ja testaamaan käsitettä. Kirjan johdannossa Sihvonen paikantaa uudelleenarviointinsa juuret 1980–90-lukujen taitteen painotuksiin asti.

Toisaalta kyse on yhä kasvavasta tarpeesta käsitteellistää kuluta ja unohtaa -elämän tainnuttavaa tasatahtia; it-yritysten tuotekehitysosastot pitelevät käsistä, ja media myllyttää. Vieläkö muistat tämän idolin tai katastrofin? En, mutta kuva on jotenkin tuttu. Siinä missä turruttava toisto hallitsee tiedonvälityksen ja viihteen poikittaissuuntia, pitkittäisen linjan epäjatkuvuus – muistamisen mahdottomuus – turvataan antautumalla ehdoitta hetken edessä. Mielikuvamme ja mielipiteemme standardisoidaan median jatkuvalla, eritoten suoralla televisuaalisella sensaatiovirralla mutta vain pieniksi pätkiksi. Jos Paul Virilion teknokriittistä filosofiaa on uskominen, koko "parlamentaarinen geopolitiikka" on väistymässä "hetkellisyysden kronopolitiikan" tieltä.

Myllytys on tässä nimenomaan väkivallan kielikuva. Sen kohde olemme me katsojat, kuulijat ja lukijat (kuluttajat), joilta kuvat, äänet ja sanat (tuotteet) hakkaavat tajua himmeäksi. Syntyy erityinen kasvatustarve, jonka Sihvonen ottaa kirjansa lähtökohdaksi:

"Periaatteessa taju voi palata tajuttomuuskohtauksen jälkeen. Media voidaan nähdä jatkuvasti uusiutuvana ja muotojaan muuttavana sarjana iskuja, joista monet ovat niin vahvoja, että ne voivat aiheuttaa eräänlaisen tajunnanmenetyksen. Näin ollen media ei ole vain tiedon vaan myös tiedottomuuden välitystä." (s. 8)

Tajutonta ei kannata kasvattaa

On aloitettava avainkäsitteestä. Mitä mediataju on? Ja mihin sitä tarvitaan? Onhan mediakasvatus jo kirjattu aihekokonaisuudeksi köyhimmillekin kinkereille. Vaikka tarkoituksellisen joustavaa ja utuista sanaliittoa ei *Mediatajuun paluussa* puristeta tyhjiin, monet sen piirteistä tarkentuvat. Laveimmillaan mediataju on tietoisuus mediakulttuurista kokonaisuutena – ilmiöinä, kuten Sihvonen korostaa – ei vain kokoelmana yksittäisiä, tiettyyn välineeseen ja sen "kieleen" kiinnittyviä esimerkkianalyseja.

Toiseksi se on aatteellinen väylä tai perustus sellaiselle mediaan kohdistuvalle kriittiselle ajattelulle ja kompetenssille, jota tavan mukaan kutsutaan lukutaidoksi. Jos mediakasvatus määritellään tällaisten taitojen aktiiviseksi kehittämiseksi, usein hierarkian opettaja–oppilas tai aikuinen–lapsi kautta, mediataju on sen välttämätön ehto. Mediatajun tulisi edeltää mediakasvatuksen (korkeampia) käytäntöjä, mikäli tavoitteena on kasvuun ja harjaantumiseen kuuluva muutos, eikä vain kasvattamisen ja harjaannuttamisen tapahtuma. Ohittamaton kysymys tietysti kuuluu, miten tätä mediatajua sitten työstetään tai palautetaan. Vaikea vaatia, että sähköisissä räiskintä- ja mättöpelimaailmoissa tärisivät teinit (tai vapisevat vanhempansa) lukisivat jonkun mediaproffan latinöitä. Kovin suoraan Sihvonen ei kirjassaan käytännön haasteita kohtaa, mutta selvää on, että älyllinen liikehdintä pitää kehkeytyä konsoliin kytkettyjen ohjaimien päissä omaehtoisesti. Mediataju on kriittistä, muttei välttämättä elämyksellisyyden kustannuksella. Siksi formaali kasvatuskulttuuri on parhaimmillaan sen tuki, ei turva.

Kolmanneksi onkin syytä huomata Sihvosen käsitteeseensä lataama positiivinen potentiaali. *Mediatajun paluun* alkuosan tärkeimmät kehittelyt liittyvät

keskenkasvuisuuden retoriikkaan, joka sinänsä on lievästi lohdutonta: "Lyhenevän lapsuuden" ja "autioituvan aikuisuuden" väliin on auennut kapitalismin kukoistava teemapuisto, jossa nykyajan kadotettujen ensimmäinen sukupolvi hortoilee. Oleellista on olla kiinnostunut vähän kaikesta mutta välittämättä mistään. Aivan erityinen aikamme ilmentymä on I.Q. Hunterin nimeämä Dumb White Guy eli hölmö valkoinen tyyppi, jollaiseksi Sihvonon kelpuuttaa sen lajin esikuvia kuin Michael Jackson, Homer Simpson, Pekko Aikamiespoika tai Ozzy Osbourne. Näin muotoiltuna etenkin metafiktiivinen nykytelevisio on keskenkasvuisuuden tahmeinta tartuntapintaa.

Sihvoselle keskenkasvuisuus on kuitenkin muutoksen mahdollisuus, ei niinkään mediakulttuurin olemuksellista rappiota, jolta viime kädessä vain sensuuri suojaa. Siinä missä medialukutaidolla keskitytään torjumaan jostain toisesta maailmasta tulevia manipulaatioiskuja, mediataju ankkuroituu lasten ja aikuisten tosiasialliseen ympäristöön aktiivisuuden ja kasvun paikkana: *"Kasvun mahdollisuuksiin tarttumiseen ja niiden vaalimiseen on siis vielä tilaisuus – edellyttäen, että media mielletään pikemminkin tajun kuin tajuttomuuden kasvualustaksi."* (s. 19)

Hedonismin ja askeesin akselilla

Brittiläinen media- ja kasvatustutkija David Buckingham löytää vaikutusten, suojautumisen ja kasvun kysymysten pohdiskelusta kaksi tutkimuksellista linjaa. Ensimmäinen niistä näkee, Neil Postmanin hengessä, mediakulttuurin (etupäässä television) lähinnä uhkana, jonka vastustamista ja haastamista mediakasvatustyö on. Varsinkin lapsuus on pyhitettävä massakulttuurin saasteesta vapaaksi suojelualueeksi. Toinen koulukunta taas luottaa lapsiin ja aikuisiin fiksuina toimijoina, jotka media (etenkin uusi tietoteknologia) kutsuu ja vapauttaa toteuttamaan itseään.

Jaottelun pohjalta Sihvonon erittelee mediatajun palautumisen edellytyksiä ja päätyy kiinnostaviin, joskaan ei kovin yllättäviin, rinnastuksiin. Tutkimusperinteiden jänneväli palautuu yhtäältä askeesin ja hedonismin, pidättyväisyyden ja mässäilyn tematiikkaan aatehistoriassa, toisaalta sensuuritarpeiden ja fanitoiminnan kysymyksiin populaarikulttuurissa. Sihvoselle *"augustinolainen selibaatti ja Neverlandin* [mukaan lukien Jacko, fanituote hyvässä ja pahassa] *hedonistinen yltäkylläisyys muodostavat saman, keskenkasvuisuuden kulloistakin markkina-arvoa mittaavan kolikon kaksi puolta."* (s. 175–176) Ja molemmissa "kasvamisen muodoissa" tavoitteena on jonkinlainen nautinnon ääriarvo; kieltäytymisen mielihyvä tai estoton elostelu.

Niinpä on jokseenkin selvää, ettei tajuihin tulla ainakaan akselin päissä: *"Ensimmäinen askel kohti kokonaisvaltaisempaa mediatajua on oivaltaa, että kasvun mahdollisuudet eivät rajoitu näihin kahteen vaihtoehtoon ja että kasvun motiivina nautinto on pikemminkin keino kuin päämäärä."* (s. 176)

Sihvosen polveilevassa esseetyylissä (Mooseksesta *Metropolikseen*, Prometheus-myytistä Myyrmanniin, Dianasta Duudsoneihin) haastavimmat kehittelyt kumpuavat tutusti mannermaisesta aikalaisfilosofiasta. Keskenkasvuisuuden ja mediatajuttomuuden selventämiseen Sihvonon hakee tukea muun muassa Giorgio Agambenin ja Paul Virilion ajatuksista. Agambenin yhteiskuntateoriassa nyky-yksilön olemassaolon tapaa ilmentää homo sacer, paradoksaalisesti pyhä ihminen, jota ei voida uhrata (suhde jumalaan) mutta joka voidaan tappaa (suhde yhteisöön). Olemme ikuisia leirikoululaisia, objekteja näennäisdemokraattisessa julkisessa tilassa, jota media työstää ja kontrolloi. Tämä poikkeustila, josta on tullut nomos, tapa tai sääntö, on rakenteeltaan nimenomaan leiri, ei kaupunki. Sihvonon sovittaa agambenilaiset (ja muut) abstrahoinnit luovasti omien painotustensa ja esimerkkiensä lomaan, mikä tuottaa värikkäitä, toisinaan vähän turhankin täyteläisiä muotoiluja:

"Ideologisen (muodollinen snobbailu) ja myyttisen (Peter Pan) keskenkasvuisuuden Mikämikämaa on keskitysleiri, jossa torstai ei ole enää toivoo vaan törkyä täynnä. [...] [M]eistä kaikista on tehty homo sacereita, keskenkasvuisia ja vähän hölmöjä tyyppejä. Ei hölmöjä siksi, että olisimme tehneet jotain väärää, vaan siksi mitä sallimme (tai emme, näkökulmasta riippuen) meille tehtävän." (s. 166)

Audiovisioiden vauhdissa

Puhe nykymediasta nostaa tavallisesti esiin kaksi ilmiötä: monimediaalisuuden ja vuorovaikutteisuuden. Esimerkiksi pelikonsolit, kuten PlayStation tai Xbox, kokoavat yhteen sekä äänentoiston (cd, Dolby Sound jne.) että elävän kuvan (dvd, 3d-animaatio jne.) teknologisen kehityksen, ja tekevät käyttäjästään aktiivisen osallistujan. Näiden lisäksi on tarpeen tarkastella ja arvioida uudelleen sellaisia vauhtikulttuuriin ja havaitsemistapojen murrokseen liittyviä kysymyksiä, jotka modernin myötä inspiroivat futuristeja ja askarruttivat muiden muassa Walter Benjaminia.

Voidaan ehkä pelkistää, että siinä missä Benjamin korosti elokuvaa modernin elämän esteettisenä (tai mediateknologisenä) vastineena ja havaintokykymme täydentäjänä, Virilio näkee nykymedian vauhtiympäristöissä jotain samaa. Se "totaalin sota", mikä aikanaan määritteli fasismia, säätelee nyt kaikkea elämää. Sotilaalliset pyrkimykset kytkeytyvät vahvasti kaikkeen teknologiseen nopeuksien säätelyyn. Elokuva ei ole ilmaisun "kehityksessä" jäänyt osattomaksi, mutta intensiivisinä uppoutumisen tiloina pelimaailmat menevät pitemmälle.

Virilion konstikkaissa ajatuksissa Sihvosen kiehtovimmat huomiot kiinnittyvät tiettyyn aika- ja sitä kautta vauhtikäsityksen muutokseen. Jos laajenevaa, ekstensiivistä aikaa mitataan arkisen elämismailmamme skaalalla, joka vastaa inhimillistä havainto- ja ajattelukykyä, niin tiivistynyt, intensiivinen aika ei ole ihmisen koettavissa. Se kuuluu elektronisten apparaattien (puolijohdekomponenttien ja viime kädessä atomitasen?) aika-asteikolle. Yksinkertaisesti kyse on kai siitä, kuinka kauan sekunti, tai sen miljoonasosa, kullekin kestää. Ihmiselle silmänräpäys tarkoittaa yhä jonkinlaista tietoisuuden aktiivisuuden alarajaa, nykyprosessoreille tuhansia laskutoimituksia. Ja samantapainen suhteellisuuden logiikka ulottuu tilallisten ympäristöjemme tarkasteluun. Virilio on puhunut "katoamisen estetiikasta", jota vauhtitila tuottaa ja joka tekee todellisuudesta häilyvää ja epävakaa. *"Levoton ja ikävystynyt, keskenkasvuinen mediakultturi olisi näin ollen paitsi työn ja talouden myös perustavammin ajan ja tilan rakenteissa tapahtuneiden muutosten tuote"* (s. 128), Sihvonen summaa.

Mediatajun paluun kokonaisuudessa keskeistä on juuri audiovisuaaliseen kokemukseen ja sen muutoksiin liittyvä kysymyksenasettelu sekä tähän nivellyt laajemmat teemat. Kirja jakaantuu kahteen osaan – "Pysäytyskuvaan" ja "Valvontakameraan" – jotka Sihvoselle merkitsevät audiovisuaalisen median ääripäitä, kahta teknologista, ideologista ja ilmaisullista muotoa, jotka "määrittävät mediatajun ajallis-tilalliset ulottuvuudet" (s. 14).

Vaikka *Mediatajun paluun* aihe- ja sanavalintoja, vähintäänkin lähdekirjallisuuden kautta, leimaa tietty globaalikapitalismin ja konformismin kritiikki, sävy ei ole epätoivoinen, saati kyyninen. Jos tyrmäystippojen täyteinen mediakulttuuri on ilmaa, niin pakko sitä on vetää keuhkoihin asti. Pidättämällä hengitystä (kuten joissain luokkahuoneissa kuulemma kirjaimellisesti tehdään) päädymme tajuttomiksi yhtä kaikki. Loppupeleissä mediataju on nimenomaan sisäsyntyinen vasta-aine. Simili similibus.

Elokuvantutkimuksen professori Jukka Sihvonen on työstänyt *Mediatajun paluun* useista vuosina 1997–2004 julkaisemistaan esseistä ja artikkeleista. Siihen nähden kokonaisuus on huomattavan saumaton ja helppolukuinen. Sihvonen kirjoittaa filosofisella otteella, mikä tarkoittaa ennemminkin laajojen kysymysten monisäikeistä puntarointia, käsitteellistä luovuutta ja uuden etsimistä kuin suoria tiedollisia vastauksia, suuria totuuksia ja ohjeita. Siinä ei ole mitään vikaa, vaikka joillekin filmikulttuurin puhtaana pitäjille se on yhtä aikaa liikaa ja liian vähän.

Jussi Kaisjoki

WiderScreen.fi 3/2005

Lähteet

Sihvonen, Jukka (2004), *Mediatajun paluu [pistokkeen päässä]*. Helsinki: Like. 185 sivua.

ISSN 1795-6161

wider
screen

arkisto

toimitus

palaute

